

Vergaderjaar 1996–1997

25 000 XIII

Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Ministerie van Economische Zaken (XIII) voor het jaar 1997

Nr. 45

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 21 mei 1997

De vaste commissie voor Economische Zaken¹ heeft op 17 april 1997 overleg gevoerd met minister Wijers van Economische Zaken over **het exportbeleid (het verslag van de reis naar Zuid-Afrika)** (25 000 XIII, nr. 33).

Van het overleg brengt de commissie bijgaand beknopt verslag uit.

Vragen en opmerkingen uit de commissie

De heer **Hessing** (VVD) constateerde dat Zuid-Afrika een emerging market is. Het land is leading in de regio en kan aldaar een belangrijke stimulerende rol spelen. Bovendien is Zuid-Afrika een bijzonder interessante multiraciale samenleving die steun verdient. Verder stelde hij vast dat het Zuid-Afrikaanse macro-economische perspectief uitstekend is verwoord, maar dat de implementatie ervan nog niet erg wil vlotten. Dat is niet zo verwonderlijk want het land wordt geconfronteerd met grote structurele problemen, die in het verslag helder worden omschreven. Met name het ontbreken van voldoende geschoold personeel onder de zwarte bevolking is een grote handicap. Dat vereist niet alleen concrete actie in Zuid-Afrika zelf, maar ook in de westerse landen die Zuid-Afrikaners zouden kunnen scholen in bedrijven. Hier ligt een goede mogelijkheid om de samenwerking tussen Ontwikkelingssamenwerking en bedrijfsleven gestalte te geven. De heer Hessing sprak de hoop uit dat human resources management een main topic zal worden in de relatie tussen Nederland en Zuid-Afrika. Hebben de bewindslieden van EZ en Ontwikkelingssamenwerking op dit punt al iets ondernomen?

Ook de nadruk op de ontwikkeling van het midden- en kleinbedrijf in Zuid-Afrika is van essentieel belang. Het is natuurlijk ook voor het Nederlandse midden- en kleinbedrijf een goede zaak om internationaal aan de slag te kunnen. Opvallend is dat minister Pronk tijdens een algemeen overleg over IMF en Wereldbank te kennen heeft gegeven dat Ontwikkelingssamenwerking minder dogmatisch is geworden met betrekking tot de rol die het bedrijfsleven kan vervullen in het kader van ontwikkelingssamenwerking. De minister voegde daaraan toe dat dat ook voor hem gold. Hoe oordeelt de minister van Economische Zaken over de mogelijkheid om ontwikkelingssamenwerkingsdoelstellingen ook via de

¹ Samenstelling:

Leden: Mateman (CDA), Blaauw (VVD), Van der Vlies (SGP), H. Vos (PvdA), voorzitter, Van Gelder (PvdA), Smits (CDA), Ter Veer (D66), De Jong (CDA), Leers (CDA), Van der Hoeven (CDA), Remkes (VVD), Van Wingerden (AOV), Rabbae (GroenLinks), Jorritsma-van Oosten (D66), De Koning (D66), Voûte-Droste (VVD), Hessing (VVD), Crone (PvdA), Zonneveld (CD), Van Dijke (RPF), Van der Ploeg (PvdA), Van Zuijlen (PvdA), Van Walsem (D66) en Houda (PvdA).

Plv. leden: Ten Hoopen (CDA), Van Rey (VVD), Van Middelkoop (GPV), Woltjer (PvdA), Sterk (PvdA), De Haan (CDA), Ybema (D66), Wolters (CDA), Lansink (CDA), Terpstra (CDA), Weisglas (VVD), R. A. Meijer (groep-Nijpels), M. B. Vos (GroenLinks), Bakker (D66), Van Ardenne-van der Hoeven (CDA), Verbugt (VVD), Klein Molekamp (VVD), Witteveen-Hevinga (PvdA), Poppe (SP), Leerkes (Unie 55+), Verspaget (PvdA), Adelmund (PvdA), Roethof (D66), Feenstra (PvdA) en Passtoors (VVD).

private sector te realiseren? En zijn ondertussen al aanzetten in die richting gegeven?

In Zuid-Afrika laat de financiële infrastructuur nogal wat te wensen over. Interessant in dit verband is de suggestie met betrekking tot een equity fund. Cyril Ramaphosa geeft te kennen dat Nederland hier een grote rol kan spelen. Waaraan wordt precies gedacht en welke mogelijkheden ziet de minister in dezen?

Hoe denkt de minister Nederlandse investeringen in Zuid-Afrika te bevorderen? Kan hij iets meedelen over de omvang van de investeringen in 1994, 1995 en 1996?

Tijdens de Algemene Raad in maart is besloten om op 24 april a.s. Zuid-Afrika toe te laten treden tot het verdrag van Lomé en om vervolgens bilaterale overeenkomsten over vrijhandel, visserij en wijn en alcohol aan de orde te stellen. Hoe is de stand van zaken op dit punt? Het kan worden beschouwd als een succes van Nederland dat Spanje uiteindelijk heeft ingestemd met de ontkoppeling tussen het verdrag van Lomé en de vrijhandel.

De minister constateert in zijn brief dat dankzij het bezoek de bilaterale economische betrekkingen tussen Zuid-Afrika en Nederland zijn geïntensiveerd. De heer Hessing vond dit nogal optimistisch geformuleerd. Hij meende dat veeleer sprake is geweest van een verkenningsmissie en dat het echte werk nog moet beginnen. Telecommunicatietraining in Zuid-Afrika is een prima zaak, maar het is ook van groot belang Zuid-Afrikaners naar Nederland te halen ter oriëntatie.

Heeft de identificatiemissie naar Zuid-Afrika ondertussen al plaatsgevonden? Zo ja, is er een verslag van die missie voorhanden? Er zullen tien ambtenaren stage lopen in Nederland. Is het ook mogelijk om mensen uit de private sector stage te laten lopen? Er wordt overleg aangekondigd met het ministerie van Buitenlandse Zaken over de vraag of er meer gebieden zijn dan telecommunicatie waarop OS en EZ kunnen samenwerken. Heeft dat overleg al iets opgeleverd?

De heer Hessing benadrukte dat de VVD-fractie groot belang hecht aan de bilaterale economische relaties met Zuid-Afrika. Daarom deed hij een dringend beroep op de regering om met een concreet plan van aanpak te komen, bijvoorbeeld als bijlage bij het binnenkort te verschijnen landen-document.

In het algemeen overleg d.d. 2 oktober 1996 is toegezegd dat er interdepartementaal beleidsonderzoek zal worden verricht naar de fricties tussen ORET en de exportkredietverlening en dat de Kamer in februari op de hoogte zou worden gebracht van de resultaten van dit onderzoek. De Kamer heeft echter nog niets ontvangen.

De heer **Houda** (PvdA) zei veel waardering te hebben voor het bezoek dat een delegatie onder leiding van de minister aan Zuid-Afrika heeft gebracht. Er zijn goede mogelijkheden om meer inhoud te geven aan de bilaterale economische betrekkingen tussen Nederland en Zuid-Afrika.

Welke toezeggingen heeft de minister gedaan in antwoord op de door de Zuid-Afrikaanse vakbeweging gevraagde steun? Het is volstrekt duidelijk dat een sterke vakbeweging onontbeerlijk is voor een goede invulling van het door de Zuid-Afrika regering beoogde beleid.

Vervolgens vroeg de heer Houda naar de stand van zaken van de onderhandelingen over het vrijhandelsakkoord tussen de EU en Zuid-Afrika. Wat zijn momenteel de belangrijkste knelpunten?

Ten slotte stelde de heer Houda de vraag of in samenwerking met OS projecten in Zuid-Afrika kunnen worden ontwikkeld die vergelijkbaar zijn met de PSO-projecten in Oost-Europa.

De heer **Van Walsem** (D66) vroeg welke pijnpunten de heer Blankert tijdens de forumbijeenkomst met ambtenaren van het Ministry of Trade and Industry aan de orde heeft gesteld.

Minister Maduna ziet op het gebied van alternatieve vormen van energie, energiebesparing en steenkool mogelijkheden voor Nederland. Is het mogelijk om in het kader van joint implementation een zonne-energieproject in Zuid-Afrika te starten en daartoe bijvoorbeeld CO₂-gelden aan te wenden?

De heer **Leers** (CDA) kenmerkte het verslag als een adequate weergave van de reis en van de beleidsintenties die de regering voor ogen staan. EZ levert op dit punt consistent en goed werk, zij het dat hij nog in afwachting was van enkele reisverslagen van de staatssecretaris.

In het Financieele Dagblad van 11 september 1996 spreekt de minister uit dat hij ernaar streeft Nederland weer een van de belangrijkste investeerders in Zuid-Afrika te maken. De heer Leers was benieuwd hoe de bewindsman te werk denkt te gaan nu Nederland momenteel de negende handelspartner is. Er valt nog heel wat te doen op dit punt. Zal er een concreet plan van aanpak komen?

Kan de minister iets meedelen over de stand van zaken met betrekking tot de privatisering in de Zuid-Afrika en de kansen voor het bedrijfsleven in dezen? Daarbij zou hij ook iets moeten zeggen over het juridisch raamwerk van privatiseringen, iets waarvoor buitenlandse investeerders in het algemeen grote belangstelling hebben.

Verder vroeg de heer Leers waarom de minister in het overleg met deputy president Thabo Mbeki heeft gezegd dat Zuid-Afrika meer belang heeft bij het bestaande systeem van preferentiële voordelen dan bij een vrijhandelsakkoord.

Van welke financiële handels- en exportfaciliteiten hebben de bedrijven, die vertegenwoordigd waren in de delegatie en die gescoord hebben, gebruik gemaakt?

Ten slotte refereerde de heer Leers aan de opmerking van FNV-voorzitter Stekelenburg dat de Nederlandse delegatie nogal eenzijdig was samengesteld nu er geen vertegenwoordiger van de vakbeweging in zat. Ook het MKB heeft de «klacht» geuit, dat het onvoldoende bij dit soort handelsdelegaties wordt betrokken.

Het antwoord van de regering

Ook de **minister** beschouwde Zuid-Afrika als een emerging market, die overigens nadrukkelijk moet worden gezien in de ontwikkeling van het immens grote Zuidelijk Afrika. Zuid-Afrika speelt een belangrijke functie in die regio, ook al staat het land zelf voor een immense opgave. Het aspect van de multiraciale samenleving maakt dit land zeer bijzonder. Het land verdient alle steun want het zou een zegen zijn voor de menselijke beschaving als het overgangsproces in Zuid-Afrika verloopt op de door de Zuid-Afrikaanse regering voorgestane wijze. De Nederlandse delegatie was aangenaam verrast door de mate van concreetheid van de plannen en de manier waarop het Zuid-Afrikaanse leiderschap – niet alleen de president – daaraan vorm en inhoud denkt te geven. Het leiderschap heeft oprechte idealen, maar getuigt tegelijkertijd van een weldadig aandoend pragmatisme als het gaat om de verwezenlijking ervan. Het Zuid-Afrikaanse bedrijfsleven heeft te kennen gegeven verrast te zijn door het budget dat de regering conform de uitgangspunten heeft uitgetrokken voor de implementatie van de economische doelstellingen. Natuurlijk zijn de meningen niet volstrekt eensluidend als het gaat om die implementatie, maar in het algemeen kan toch gesproken worden van een breed draagvlak. Zelfs Sam Shilowa, secretaris-generaal van COSATU, gaf te kennen geen goede alternatieven te hebben voor het regeringsbeleid, ook al was hij het er op onderdelen niet mee eens.

Ondanks de problemen waarmee het Zuid-Afrikaanse leiderschap in het transitieproces wordt geconfronteerd, zei de minister optimistisch te zijn over de ontwikkelingen aldaar. Het is vooral belangrijk dat er tempo in het

proces blijft zitten. Het is met name de werkgelegenheidssituatie die zorgen baart. Dat probleem zal er niet kleiner op worden als de muren rond de tot nu toe beschermde industrieën worden geslecht. Vanuit het midden- en kleinbedrijf en ook door buitenlandse investeerders zal de gewenste compensatie moeten worden gerealiseerd.

Human resource management is inderdaad een cruciaal element van de hulpverlening. Wat dat betreft zijn er met Indonesië zeer goede ervaringen opgedaan en is er alle reden dat instrument voor meer emerging economies te hanteren. Daartoe moet dan wel worden gekomen tot een integratie van EZ- en OS-instrumenten. De minister zei hierover al enkele intensieve en vruchtbare gesprekken te hebben gehad met minister Pronk. Daarbij is onder andere de vraag aan de orde gekomen of het PSO-instrumentarium ook gebruikt kan worden voor andere emerging countries. In het overleg met OS gaat het vooral om de vraag hoe de verkokering kan worden doorbroken en de effectiviteit kan worden bevorderd. De bewindsman zei te verwachten dat de eerste resultaten van het overleg zullen neerslaan in de regiodocumenten en de memories van toelichting bij de komende begrotingen. Hij verklaarde desgevraagd geen enkel verschil van mening te hebben met zijn collega voor OS over de voorwaarden waaraan een emerging country moet voldoen:

1. een transparant en democratisch gekozen bestuur;
2. een verstandig financieel-monetair beleid;
3. het inschakelen van de private sector als economische motor.

De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat de onderhandelingen tussen de EU en Zuid-Afrika moeizaam verlopen. De oorzaak daarvan moet echter niet uitsluitend bij de EU worden gezocht. Zuid-Afrika heeft moeite met bepaalde onderdelen van de door de EU vastgestelde onderhandelingsrichtsnoeren voor een handelsakkoord. Daarnaast worden de WTO-criteria verschillend geïnterpreteerd. Zuid-Afrika heeft aangegeven pas in de tweede helft van 1997 met een tegenbod te kunnen komen. Het land wil de onderhandelingen met de EU parallel laten lopen aan de onderhandelingen over een vrijhandelsakkoord in het kader van de South African Development Community. Het Nederlandse voorzitterschap kan overigens weinig doen om de EU-onderhandelingspositie te verruimen. Toch blijft Nederland zich sterk maken voor een zo ruim mogelijke toegang van Zuid-Afrikaanse producten tot de Europese markt. Er wordt nu gewacht op rapportage van de Europese Commissie met betrekking tot de aanbevelingen. Over wijn en alcohol zal in april worden gesproken, over de visserij in mei en over het meer algemene thema van de vrijhandel in juni. In antwoord op een vraag van de heer Leers zei de minister dat hij zich, gegeven de opstelling van de EU, had afgevraagd of Zuid-Afrika niet beter uit zou zijn met een systeem van preferentiële voordelen dan met een vrijhandelsakkoord waaraan zeer veel randvoorwaarden en uitzonderingen worden verbonden.

Aan het TELKOM-project draagt EZ 1 mln. en OS 2 mln. bij. In het kader van dit project worden betrokkenen getraind met het oog op de hervorming van de Zuid-Afrikaanse telecommunicatiesector. Ook is daarbij een betere positionering van het Nederlandse bedrijfsleven in het geding. De trainingen vinden in Nederland en Zuid-Afrika plaats. In mei/juni zal de identificatiemissie plaatsvinden. Dit project is een goed voorbeeld van de ontschotte samenwerking tussen EZ en OS. Het is bovendien het eerste project dat vanuit EZ gefinancierd zal worden uit het programma Samenwerking opkomende markt dat sinds 1 januari jl. bestaat.

In 1995 is een MOU met Zuid-Afrika ondertekend in het kader van samenwerking op het terrein van het midden- en kleinbedrijf. Op basis daarvan is een eerste project op het gebied van informatievoorziening gefinancierd. Door minister Pronk zal een project op het gebied van kredietverleningsfaciliteiten worden gefinancierd. Dat projecten op het terrein van het midden- en kleinbedrijf nogal traag verlopen, heeft te

maken met het feit dat op het departement van Industry and Trade op grote schaal personeelsmutaties plaatsvinden. Reorganisatieprocessen komen de implementatie van het beleid in het algemeen niet ten goede.

In de delegatie waren zeker niet alleen grote bedrijven vertegenwoordigd. In januari 1998 gaat de staatssecretaris met een brede delegatie naar Zuid-Afrika en Zimbabwe waarin met name het midden- en kleinbedrijf ruim is vertegenwoordigd. De minister zei overigens de indruk te hebben dat het midden- en kleinbedrijf niet altijd goed te motiveren is om te participeren in handelsmissies. Hij wees er nog op dat het niet de bedoeling is in dergelijke missies de Nederlandse overlegeconomie tot uitdrukking te brengen. De heer Blankert was degene die in Zuid-Afrika het bedrijfsleven vertegenwoordigde. Het spreekt overigens vanzelf dat het nuttig en nodig is om in bepaalde missies ook vertegenwoordigers van de vakbeweging op te nemen.

De heer **Hessing** (VVD) wees er bij interruptie op dat in Nederland hoogwaardige kennis aanwezig is op het terrein van de medische technologie, maar dat vertegenwoordigers van deze industrietak tevergeefs bij OS aankloppen met het verzoek om deel uit te maken van OS-missies.

De **minister** antwoordde dat er veel reden is om daarin verandering te brengen.

Als het nodig is dat vanuit EZ een aparte actielijst (plan van aanpak) wordt gemaakt ten behoeve van de bilaterale economische relaties met Zuid-Afrika, zal een dergelijke lijst worden toegevoegd aan het regio-beleidsdocument.

De door de heer Blankert genoemde pijnpunten betroffen onder andere de gesloten markt, de te hoge tarieven, te weinig concurrentie en het gebrek aan faciliteiten voor buitenlandse investeerders op sommige terreinen.

Aan OS is verzocht te reageren op het verzoek om steun aan de Zuid-Afrikaanse vakbeweging. Inmiddels is naar aanleiding van de missie wel contact gelegd tussen de SER en diens Zuid-Afrikaanse evenknie NEDLAC.

Er zijn inderdaad goede mogelijkheden voor samenwerking op het gebied van (duurzame) energie. Nederland financiert een studie naar het gebruik van zonnepanelen in rurale gebieden.

Een aantal bedrijven staat op de nominatie om geprivatiseerd te worden. Men zal begrijpen dat dit een buitengewoon gevoelige materie is. De vakbeweging kent de prijs van dit proces, maar realiseert zich tegelijkertijd dat er geen beter alternatief is.

De voorzitter van de commissie,
H. Vos

De griffier van de commissie,
Tielens-Tripels